

Министерство просвещения Российской Федерации
Муниципальное образование «Закаменский район»
Муниципальное автономное общеобразовательное учреждение
«Бортойская средняя общеобразовательная школа»
(МАОУ «Бортойская СОШ»)

РАССМОТРЕНО
на Педагогическом совете
(Протокол № 1
от 25.08.2023 года)

СОГЛАСОВАНО
Наблюдательным Советом
(Протокол № 1
от 25.08.2023 года)

УТВЕРЖДЕНО
Приказом по МАОУ
«Бортойская СОШ» № 58
от 28.08.2023 года

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Бурятский язык»
для обучающихся 4 класса

у. Бортой
2023 г

1.Тайлбари бэшэг

«Буряад литература» гэхэн курсын ажалай программа хадаа Россиин Федерациин хуралсалай Министерствын тогтоолнууд дээрэ үндэхэлжэ зохёогдоһон хуралсалай программа болоно:

- Федерального закона от 29.12.2012 № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации»;

- приказа Минпросвещения России от 22.03.2021 № 115 «Об утверждении Порядка организации и осуществления образовательной деятельности по основным общеобразовательным программам – образовательным программам начального общего, основного общего и среднего общего образования»;

- приказа Минпросвещения России от 18.05.2023 № 370 «Об утверждении федеральной образовательной программы начального общего образования» (далее – ФОП НОО);

- приказа Минпросвещения России от 31.05.2021 № 286 «Об утверждении федерального государственного образовательного стандарта начального общего образования» (далее – ФГОС НОО);

- Закона Республики Бурятия от 13.12.2013 № 240-V «Об образовании в Республике Бурятия»;

- Закона Республики Бурятия от 10 июня 1992 г. №221-ХП «О языках народов Республики Бурятия» (с изменениями и дополнениями);

- Устав МАОУ «Бортойская СОШ»

- Основная образовательная программа начального общего образования МАОУ «Бортойская СОШ»

Буряад хэлэнэй программа хадаа мүнөөнэй шэнэ ФГОС-ой эрилтэдэ харюусамаар, «Буряад хургуулийн программнууд» дээрэ үндэхэлжэ (авторынь Р.С.Дылыкова) зохёогдоһон байна.

Эхин хургуулийн шухалын шухала зорилго хадаа үхибүүдые найнаар уншуулжа, зүбөөр хэлүүлжэ ба бэшүүлжэ хургаха; арадайнгаа аман уран зохёолдо, Эхэ орондоо, түрэхэн тоонто нютагтаа, түрэлхи хэлэндээ, түрэл арад зондоо, бэшэшье яһатанда дуратайгаар хүмүүжүүлхэ; арад зонойнгоо найн найхан ёһо заншалнууд ба сэсэн мэргэн хургаалнуудые ойлгуулха г.м.

Дээрэ хэлэгдэхэн зорилгонуудые бэелүүлхэ хэрэгтэ хэлэнэй үүргэ сэгнэшэгүй.

Эхин шатын болон дунда хургуулийн эхин классуудта үзэгдэхэ буряад хэлэнэй программа **гол шухала гурбан бүлэгһөө** буриденэ:

1. Грамотада хургалга ба хэлэлгэ хүгжөөлгэ.
2. Фонетикэ, лексикэ, грамматика ба хэлэлгэ хүгжөөлгэ.
3. Литературна уншалга ба хэлэлгэ хүгжөөлгэ.

Дээрэ хэлэгдэгшэ гурбан бүлэгүүд үзэгдэхэдөө, хэлэлгэ хүгжөөлгэтэй тон нягта холбоотойгоор, тэрэнэй үндэхэ нуури дээрэ бэелүүлэгдэхэ болоно.

Эхин классуудта буряад хэлэ зааха **гол зорилгонууд** гэхэдэ:

- хурагша бүхэниие зүбөөр, найнаар, уран гоёор, удхыень ойлгуулан уншуулжа

хургаха;

- эли тодоор, ойлгосотойгоор хэлүүлжэ, алдуугүйгөөр, сэбэр гоёор бэшүүлжэ хургаха;

- үхибүүн бүхэниие ном уншаха дуратайгаар хүмүүжүүлхэ;

- үхибүүдэй аман хэлэлгые баяжуулха, ухаан бодолыень хүгжөөхэ методическа аргуудые хэрэглэхэ;

- оршон тойронхи юмэнууд тухай хурагшадай мэдэсые улам саашань үргэдхэхэ.

Хэшээлдээ «Буряад хэлэн» гэжэ ном ажалай дэбтэртэйн барина. Авторнууд: Дылыкова Р.С., Базаргуруева Т.Б., Дугарова Д.Б.: 4-дэхи класс,- Улаан - Удэ: ГБУ РЦ «Бэлиг» хэблэл, 2016 он; Буряад Республикын хуралсалай болон эрдэм ухаанай министерство баталхан.

Хуралсалай жэл соо 68 час үгтэнэ.

Жэлэй дүүрэхэдэ хурагшадай мэдэсэ ба шадабаринууд

Үхибүүнэй өөрын хүгжэлтын дүнгүүд (личностные результаты):

- өөрынгөө сэдхэлэй байдал түрэл хэлэн дээрээ хэлэхэ;
- оршон тойронхи байгаалиин, тиихэдэ хажуудахи хүнүүдэйнгээ байдал ойлгохо, тэдэндэ өөрынгөө хандаса, хүнүүдые дэмжэһэнээ, тэдэндэ туһалһанаа түрэл хэлэн дээрээ харуулха;
- өөрынгөө хэлэ уран, баян, тодо, сэбэр болгохоёо оролдохо;
- тоонтодоо, түрэл орондоо дуратай байһанаа, өөрынгөө хандаса харуулха;
- уншаха, харилсаха дуратай байха;
- бэшэхэ шадабаритай байха, буулгажа бэшэхэ, шагнажа абаад бэшэхэ, өөрөө зохёон бэшэхэ;
- өөрынгөө сэдхэлэй байдал тухай, тиихэдэ үзэһэн юмэнууд тухайгаа бэшэжэ (эссе жанрын түхэлөөр) харуулха;
- түрэл хэлээ шуудалха эрмэлзэлтэй байха;
- өөрынгөө хэһэн ажал сэгнэжэ шадаха.

Бээ гуримшуулаад ябах шадабари (регулятивные УУД):

- өөрөө хэшээлэй темэ хэлэхэ, зорилгыень табиha;
- багшатай сугтаа хуралсалай проблемнэ асуудал яаж шийдхэхэ тухайгаа хөөрэлдэн, тусхай түсэб табиha;
- өөрынгөө хэжэ байһан үйлэнүүдые түсэбэй, алгоритмын үйлэнүүдтэй тааруулха, зэргэсүүлхэ, тиин өөрынгөө ажаябуулга шалгаха, сэгнэхэ, зүб болгохо;
- өөрынгөө, ондоо хүнүүдэй, классайнгаа ажал тусхай критеринүүдээр шалгаха, хэр зэргэ шадабаритай болобогш гэжэ элирүүлжэ хураха, критеринүүдые зохёохо;

Оршон тойрониие шуудалха шадабари (познавательные УУД):

- текстээр дамжуулагдан мэдээсэлнүүдэй янза (виды информации) ойлгохо; юун тухай хэлэгдэнэб, удхань ямар бэ, идеянь ямар бэ?
- олон ондоо янзын уншалга хэрэглэхэ;
- ондо ондоо түхэлтэй текстнууд (текст, схема, таблица, зураг) сооһоо өөртөө мэдээсэл олохо;
- үгөөр хэлэгдэһэн ойлгосо схемэ, таблица, модель болгохо, тиин һөөргэнь модель соо харуулаатай ойлгосо үгөөр хэлэхэ;
- анализ, синтез хэхэ;
- шалтагаан хойшолон хоёрой хоорондохи холбоо харуулха, тодоруюлан зохёон тогтоохо;
- бодомжолхо.

Харилсаха шадабари (коммуникативные УУД):

- хэлэлгын зорилгоһөө дулдыдуулан өөрынгөө һанал бодол аман ба бэшэгэй хэлэн дээрэ харуулха;
- хэлэхэ, харилсаха зорилгоһоо үндэһэлэн, хэрэгтэй сагта монолог гү, али диалог хэрэглэжэ шадаха;

- өөрынгөө ханал бодол, ханамжа хэлэжэ, баталжа шадаха;
- хүнүүдэй хэлэһые шагнаха, ойлгохо, тиин өөрынгөө ханал бодол хубилгахаяа бэлэн байха;
- ажаябуулга эмхидхэхэдээ, хөөрэлдэжэ, хоорондоо хэлсэжэ, нэгэ ханал бодолдо ерэхэ;
- асуудалнуудые табиха.

Буряад хэлээр шадабари (предметные результаты):

- аялгануудай нугарал тухай ойлгосотой болохо;
- ии - ы, ээ - эй аялган үзэгүүдэй бэшэлгэ тухай мэдэхэ;
- үгын анхан нуурида б, л, м, р хашалгануудай удаа тодо бэшэ аялганай бэшэгдэхэ тухай;
- үгэнүүдэй бии бололго тухай, үгын бүридэл тухай суффикс, залгалта, анхан гарахан нуури;
- зөөлэн нууригай абтахан үгэнүүдэй хүүлэй аялган үзэг бэшэхэ тухай;
- юумэнэй нэрын падежнуудые ба тэдэнэй удха, үүргэ мэдэхэ;
- дахуул үгын үүргэ, тэрэнэй бэшэлгэ мэдэхэ;
- тэмдэгэй нэрын мэдүүлэл соо дүүргэдэг үүргэ тухай;
- үйлэ үгын мэдүүлэл соо дүүргэдэг үүргэ тухай
- үйлэ үгын сагууд: (мүнөө, үнгэрһэн, ерээдүй), тэдэнэй хэлэлгэ соохи үүргэ тухай;
- хуряангы ба дэлгэрэнгы мэдүүлэлнүүд тухай;
- мэдүүлэлэй юрын гэшүд тухай;
- бодомжолһон түхэлтэй текст тухай;
- фразеологимууд, омонимууд тухай;

Жэлэй дүүрэхэдэ хурагша юу мэдэхэ ёһотойб:

- олоной тоогой түхэл абадаггүй юумэнэй нэрэнүүд тухай;
- зохилдохо гурбан арга, юумэнэй нэрын падежнүүдэй түхэлнүүдэй бэшэгдэхэ тухай;
- олоной тоогой түхэлтэй үгэнүүдэй зохилдохо тухай;
- юумэнэй нэрын падежнүүдэй түхэлнүүдэй мэдүүлэл соо дүүргэдэг үүргэ тухай;
- түлөөнэй нэрэ тухай ойлгосотой байха: удха, ганса ба олоной нюурай түлөөнэй нэрын зохилдол;
- үйлэ үгэнүүдэй залгалтануудай зүб бэшэлгэ тухай;
- үйлэ үгэнүүдэй нюур харуулха тухай, нюурай частицанууд тухай;
- частицануудай үүргэ тухай, буруушаахан частицануудай үйлэ үгэтэй бэшэгдэхэ тухай;
- тэмдэгэй нэрын жэшээ дээрэ үгын сэхэ ба шэлжэһэн удха тухай харуулха;
- тоогой нэрэ ба тэрэнэй удха: хэды? хэдыдэхи? гэжэ асуудалнууд, тоолоһон, дугаарлаһан
- наречи тухай ойлгосотой байха: хаана? хэзээ? хайшаа? хэдыдэ? яжа? ямараар? хэр зэргэ? гэжэ асуудалнууд, мэдүүлэл соохи үүргэ, наречинүүдэй илгарал (сагай, байрын, зэргын);
- мэдүүлэлэй шухала гэшүүд тэрэнэй грамматическа нуури болоно гэжэ мэдэхэ;
- мэдүүлэлэй нэгэ түрэл гэшүүд тухай;
- союзуудай үүргэ тухай, нэгэ түрэл гэшүүдэй бэшэлгэ тухай;
- текстын гол удха болон темэ хоёрой холбоон;
- хэлэлгын стильнүүд тухай: уран зохёолой, ярянай, хуралсалай номой, сонин газетын;
- изложени бэшэжэ шадаха ёһотой.

Жэлэй дүүрэхэдэ хурагша юу шадаха ёһотойб:

- Багшанарай болон хамта хурахан үхибүүдэй хандалгада харюусаха;
- хургуулидаа болон класс соо үхибүүдээр, ехэ хүнүүдээр хөөрэлдэхэдөө, хэлэлгын журам баримталха;
- Үгүүлэлэй илгарал хоолойгоороо зүб харуулха;
- хуралсалай болон хуралсалай бэшэ номуудые хэрэглэхэ;

- Хэблэмэл ба бэшэмэл текстнуудһээ үгэнүүд ба мэдүүлэлнүүдые буулгажа абаха, ехэ ба бага үгэнүүдэй холболто зүб бэшэхэ;
- Багшын хэлэжэ үгэхэдэ зүб бэшэхэ
- Үгэнүүдые хэлэхэдэ, тэдэнэй схемэнүүдые бэшэхэ. Хэлэжэ үгэхэдэ мэдүүлэлэй схемэ табиha. өөһэдөө мэдүүлэл һанаха;
- Хэлэһэн абяануудые шэхээрээ илгаха;
- Аялган ба хашалган абяануудые илгаха, зөөлэн ба хатуу, хонгёо ба бүдэхи абяануудые илгаха;

№	Темэ	Үггэһэн саг
1	Хэлэлгын хубинууд	50 ч
2	Мэдүүлэл	9 ч
3	Хэлэлгын нюусанууд	6 ч
4	Эрьежэ хойшоо харагты	3 ч
5	Хамта дээрээ	68 ч

«Буряад хэлэн» программын үзэгдэхэ гол бүлэгүүд:

Үзэгдэхэ темэнүүд

Хэлэлгын хубинууд (50 ч)

Юумэнэй нэрэ, үйлэ үгэ ба болон тэмдэгэй нэрэнүүдэй лексическэ талаһаа илгарал.

Юумэнэй нэрэ. Юумэнэй нэрэнүүдэй тоо, зохилдол. Зохилдолой падежнүүд. Юумэнэй нэрэнүүдэй зохилдохо аргууд. Олоной тоодо зохилдохо арга.

Дахуул үгэ. Тэрэнэй үүргэ, бэшэлгэ.

Түлөөнэй нэрэ. Түлөөнэй нэрэнүүдэй тоо, нюур, зохилдол. Түлөөнэй нэрэнүүдэй үүргэ.

Үйлэ үгэ. Үйлэ үгэнүүдэй сагууд, залгалтануудай бэшэхэ дүримүүд. Үйлэ үгэнүүд болон частицанууд.

Тэмдэгэй нэрэ. Тэмдэгэй нэрэнүүдэй синонимическэ, антонимическэ удха харуулга. Сэхэ ба шэлжэһэн удханууд. Омономууд.

Тоогой нэрэ. Тоогой нэрэнүүдэй нуури.

Наречи. Ойлгосо. Наречиинүүдэй илгарал.

Мэдүүлэл. (9 ч) Мэдүүлэлэй илгаанууд. Мэдүүлэлэй гэшүүд. Мэдүүлэлэй нэгэ түрэл гэшүүд.

Хэлэлгын нюусанууд. (6 ч). Текстын темэ болон гол удха. Тэрэнэй байгуулга.

Хэлэлгын стильнүүд: научна, уран һайханай, яряанай, номой.

Хойшоо эрьен харая.(3ч). Дүрбэн жэл соо үзэхэнөө дабталга, абяан, үгэ, мэдүүлэл, текст.

Календарно-тематическа түсэблэлгэ
Буряад хэлэн 4 класс

№	Хэшээлэй темэ	Үгтэһэн саг
1	Хэлэлгын хубинууд. Дабталга	1
2	Юумэнэй нэрэ. Диктант	1
3	Юумэнэй нэрын тоо	1
4	Зохилдол тухай ойлгосо	1
5	Зохилдохо нэгэдэхи арга	1
6	Зохилдохо хоёрдохи арга	1
7	Зохилдохо гурбадахи арга	1
8	Олоной тоодо зохилдол	1
9	Нэрын падежэй түхэлтэй үгэнүүдэй үүргэ	1
10	Хамаанай падежэй түхэлтэй үгэнүүдэй үүргэ	1
11	Зүгэй падеж: хэндэ? юундэ? хаана?	1
12	Нэрын болон үйлын падежэй түхэлтэй юумэнэй нэрэнүүд	1
13	Н хашалган һүүлтэй юумэнэй нэрэнүүдэй үйлын падежэй түхэлнүүд	1
14	Зэбсэгэй падежэй түхэлнүүд.	1
15	Хамтын болон гаралай падежнууд	1
16	Шалгалтын диктант	1
17	Алдуунуудые усадхаха ажал	1
18	Бэхижүүлгын ажал. Шалгалтын диктант	1

19, 20	Дахуул үгэнүүдэй үүргэ	2
21	Изложени	1
22	Түлөөнэй нэрэ: ойлгосо	1
23,24	Түлөөнэй нэрын нюур	2
25	Түлөөнэй нэрын зохилдол	1
26	Түлөөнэй нэрын зохилдол	1
27	Диктант	1
	Үйлэ үгэнүүд -9 час.	
28	Үйлэ үгэнүүд. Тэдэнэй илгарал	1
29	Үйлэ үгэнүүдэй сагууд	1
30	Үйлэ үгэнүүдэй залгалтануудые бэшэхэ дүримүүд	1

31	Үйлэ үгэнүүдэй нюур харуулалга	1
32	Диктант	1
33	Үйлэ үгэнүүдтэй буруушааһан частицануудыг бэшэлгэ	1
34	Үйлэ үгэнүүдтэй ушөө ямар частицанууд бэшэгдэдэг бэ?	1
35	Шалгалтын тест «Үйлэ үгэ»	1
36	2-дохи четвертин хүүлдэ хэгдэхэ шалгалтын тест	1
37	Тэмдэгэй нэрэнүүдэй үүргэ	1
38	Тэмдэгэй нэрэ: синонимууд, антонимууд	1
39,40	Тэмдэгэй нэрын сэхэ ба шэлжэһэн удха. Омонимууд	2
41	Диктант	1
	Тоогой нэрэ	4
42,43	Тоогой нэрэ: ойлгосо	2
44	Тоогой нэрэнүүдэй хуури	1
45	Тоогой нэрэнүүдэй хуури	1
	Дайбар үгэ (Наречи)	5
46	Наречи: ойлгосо	1
47	Наречи - мэдүүлэлэй гэшүүн	1
48, 49	Наречинуудай удхаараа илгарал	2
50	Наречинуудай удхаараа илгарал	1
51	Мэдүүлэл - хэлэлгын гол единица	1
52,53	Мэдүүлэлэй шухала гэшүүд - мэдүүлэлэй грамматическа хуури	2
54,55	Мэдүүлэл соохи үгэнүүдэй холбоон болон мэдүүлэлэй гэшүүдээр шүүлбэри	2
56	Мэдүүлэлэй нэгэ түрэл гэшүүд	1
57	Мэдүүлэлэй нэгэ түрэл гэшүүд	1
58	Изложени «Санитар нохой»	1
59	Шалгалтын хүдэлмэри. Алдуу усадхаха ажал	1
	Хэлэлгын нюусанууд	6 ч
60,61	Текст. Текстын темэ болон гол удха	2
62	Хэлэлгын стильнууд	1
63	Уран найханай стилин хэрэглэлгэ	1
64	Номой стиль, тэрэнэй илгарал	1
65	Диктант	1
	Эрьежэ хойшоо харагты	3 ч
66	Жэлэй эсэсэй шалгалтын хүдэлмэри	1

67	Шалгалта. Бэхижүүлгэ ба дабталга	1
68	Мэдүүлэл тухай юу мэдэхэбта? Хэлэлгын нюусанууд тухай юу мэдэхэбта?	1

Ценностные ориентиры

Мүнөө үеын хуралсалай ябасада оруулагдажа байхан федеральна стандарттай холбоотой. Тэрээн соо эхин классай багша бүхэн шадабари хүгжөөхэ тусхай программатай байха гээд эрилтэ табигдана.

- буряад хэлэндээ дуратайгаар хандалга, тэрэнээ шэнжэлхэ, шудалха эрмэлзэл хүгжөөлгэ;
- буряад хэлэнэй ашаар арадайнгаа соёл, заншал, түүхэ мэдэхэ болохо арга боломжо ололго;
- буряад хэлэ үзэлгые үхибүүнэй наһанай болон хүгжэлтын шатануудта тааруугаар үнгэргэлгэ;
- метапредметнэ шэглэлтэй шадабари бүридхэлгэ.

Грамматикаар ба зүб бэшэлгээр шалгалтын хүдэлмэрийн тоо багшын шалгаха хэрэгтэй болохоор тодорхойлогдохо. Эндэ программын темын зарим асуудалнуудаар гү, али үзэжэ үнгэрһэн бүхы темээр хурагшадай мэдэсэ, шадабари, дадал шалгажа болохо. Четверть соо үзэһэн материалаар шалгалтын хүдэлмэри жэл соо дүрбэнһөө олон болонгүй, четверть бүрийн һүүлдэ (һүүлшын үдэрнүүдтэ орхингүй) хэжэ байха.

Дүн гаргалгын шалгалтын хүдэлмэридэ диктант, найруулга (изложени), зохёолго (сочинени), грамматическа шүүлбэри ороно. Грамматическа шүүлбэри хүүлэхэдээ, орфограммануудые танижа абалга, үгын хуби, мэдүү лэлэй гэшүүдые тодорхойлолго, мэдүүлэл зохёолго, грамматическа тэмдэгээр үгэнүүдэй классификаци хэлгэ гэхэ мэтэ даабари дүүргүүлжэ болохо.

Эдэ даабари 1-дэхи класста 5-10 минута соо, 2-4 классуудта 15 минутаһаа дээшэ бэшэ саг соо хэгдэхэ. Грамматическа даабари туд классташье, мүн доодошье класста үзэгдэһэн грамматическоорфографиин материалтай холбоотой байха зэргэтэй.

2-дохи класста нэгэдэхи хахад жэл соо шалгалтын хүдэлмэридэ 15 минутаһаа дээшэ бэшэ, хоёрдохи хахад жэл соо 20 минутаһаа дээшэ бэшэ саг үгтэхэ.

3-4-дэхи классуудта шалгалтын хүдэлмэри 30-35 минута соо дүүргэһээр хараалагдана.

Диктант хадаа холбоо текстһээ, мүн ондо ондоо мэдүүлэлһээшье бүридэ һэн байжа болохо. Словарна диктант гансал хургаха хүдэлмэри болгон, үзэжэ байхан бэшэгэй дүримэй темэ бүхэндэ тааруулжа үгтэхэ.

Словарна диктантын хэмжээ иимэ байха ёһотой:

1-дэхи класста – 3 – 6 үгэ; 2-дохи класста – 7 – 8 үгэ; 3-дахи класста – 9 – 10 үгэ; 4-дэхи класста – 10 – 12 үгэ.

Словарна диктант шалгахандаа, сэгнэлтын иимэ эрилтэ баримталха:

«5» сэгнэлтэ – нэгэшье орфографическа алдуугүй;

«4» сэгнэлтэ – 1 орфографическа алдуу, 1 заабари.

«3» сэгнэлтэ – 2 орфографическа алдуу;

«2» сэгнэлтэ – 3 – 5 орфографическа алдуу;

Диктантын текст мэдүүлэлэйнгээ удхаар, байгуулгын талаар хурагшадта ойлгосотой байха ёһотой.

Диктантын текстын хэмжээ иимэ байха ёһотой:

2-дохи класс. Нэгэдэхи хахад жэлэй һүүлдэ гү, али хоёрдохи хахад жэлэй эхиндэ 15 – 20 үгэ; жэлэй һүүлдэ 25 – 35 үгэ.

3-дохи класс. I четвертьдэ 30 – 35 үгэ, II – III четвертьдэ 40 – 45 үгэ, жэлэй һүүлдэ 45 – 50 үгэ.

4-дохи класс. . I четвертьдэ 50 – 55 үгэ, II четвертьдэ 55 – 60 үгэ, III четвертьдэ 60 – 65 үгэ, жэлэй һүүлдэ 65 – 70 үгэ.

а) нэгэшые орфографическа алдуугүй байһанай;

б) үзэг зүбөөр, сэбэрээр бэшэһэнэй түлөө табиха.

Найруулга (изложени)

Һурагшадай ханал бодолоо бэшэмэлээр, холбоотойгоор найруулха шадабарие шалгахын тула грамматикаар ба орфографяар хүдэлмэри хэгдэхэ.

4 - дахи класста жэлэй эхиндэ 50–60 үгэтэй, юрэ хөөрэхэн шэнжэтэй текстээр найруулга бэшэхэ, һуралсалай жэлэй турша соо найруулгын текстнь удхаараа ба байгуулгаараа улам орёо болгогдохо, тодорхой бэшэлгын, бодомжолгын зүйл оруулагдаха. Найруулга бэшэхэ текстын хэмжээ 70–80 үгэ болгогдохо. Һурагшад өөһэдөө жэлэй хоёрдохи хахадта найруулгын түсэб табидаг болохо

Зохёолго (сочинени)

4 - дэхи класста зохёолго юрын шалгалтын хүдэлмэри болгон хэгдэхэ.

Зохёолго сэгнэхэдээ, үгтэһэн темэдэ удхын хэр зэргэ тааруу байһые, ханал бодолоо һурагша хэр зэргэ удаа дараатайгаар найруулһые, үгын баялигые, үгэ хэр зүбөөр хэрэглэһыень, мэдүүлэл хэр зэргэ зүбөөр байгуулһыень, алдуугүйгөөр бэшэһыень хараадаа абаха хэрэгтэй.

Содержание образования на начальном этапе обучения

Буряад хэлэн

Оролто үгэ

Хоёрдохи класстаа эхилжэ буряад хэлэнэй грамматика ба бэшэгэй дүрим үзэгдэхэ болоно. Эхин классуудта грамматика ба бэшэгэй дүримүүдһээ эгээл хүнгэн мэдэсэнүүд оруулагданхай. Эхин классай һурагшад үгын фонетическэ бүридэлтэй, зарим хэлэлгын хубинуудтай ба тэдэнэй шухала формонуудтай, мэдүүлэлэй гэшүүдтэй, бэшэгэй дүримүүдтэй танилсаха болоно. Һурагшадые үгын лексическэ удха шанартай, олон ондоо болон дүтэрхы удхатай үгэнүүдтэй практическаар танилсуулха. Һурагшад грамматикын болон бэшэгэй дүримүүдтэй танилсажа, хэлэ шудалан үзэлгэдэ хабаатай арга хэрэгсэлнүүдые түрэл түрэлөөрнь илгажа ба тэдэнээ зэргэсүүлэн хаража үзэхэ, тобшолол гаргаха шадабаритай болохо зэргэтэй.

I. Абяанууд ба үзэгүүд.

Энэ бүлэгэй гол шухала ойлгосонуудые, бэшэгэй дүримүүд сооһоо гол шухалань түргэн ба удаан аялгануудые, дифтонгнууд, йотированна аялгануудые үгэ соо зүб хэрэглэжэ, бэшэжэ һуралга болоно. Энэ «Абяан ба үзэгүүд» гэхэн бүлэг соо хэлэгдэхэн арга хэрэгсэл ойлгуулхадаа, нютаг нютагай хэлэнэй диалектын илгаануудта тусгаар анхарал табигдажа, багша нютагай хэлэнэй онсо шэнжэнүүдые хараадаа абажа, абяан ба үзэгүүдые үгэ соо зүбөөр үгүүлжэ, бэшэжэ, һуралгада тусгаар упражнени саг үргэлжэ дүүргүүлхэ болоно. Олонхи үгэнүүд хэлэгдэ хэндээ адляар бэшэгдэдэг ха юм. Гэбэшые зарим абяанууд үгүүлэгдээшэһээ ондоо үзэгөөр тэмдэглэгдэдэг бшуу. Жэшээн, *адхана, худхана, набша, тобшо, нягта, Цогтог.м.* үгэнүүдтэ **т, п, к** абяан дуулдашые хаань, тэдэнэй орондо **д.б,**

г үзэгүүдые бэшэнэбди. Үшөө тиихэдэ *тамга, эмгэн, архан, нархан, халгай, тулга* г.м. үгэнүүдтэ **м, р, л** хашалгануудай хойно тодо бэшэ **а, о, э** аялгануудые бэшэнэгүйбди.

II. Үгэ

Программа соо үгы лексическэ ба грамматическа талаһаань хаража үзэхэ гэхэн эрилтэ табигдана. Лексикээр теоретическэ мэдээнүүдые ойлгуулха гэхэн асуудал табигданагүй. Харин грамматикын ба орфографиин дүримүүдые үзэхэ зуураа гансал практическа упражненинүүдые дүүргэхэ болоно.

Нурагшад үгэ гээшэ бодото байдалай элдэб юумэнүүдые харуулһан элдэб удхатай байдаг, мэдүүлэл соо, илангаяа холбоотой хэлэлгэ соо ороходоо, бүри шэнэ удхатай болодог, ондо ондоогоор үгүүлэгдэдэг, үгэнүүд дүтэрхы гү, али тад ондоо удхатай байжа болодог гэхэн ойлгосо абаха болоно.

Үгын бүридэл гурбадахи класста үзэгдэхэ. Тиихэдэ нуури залгалта тухай ойлгуулаад, тэдэниие бэшэхэ дүримүүдтэйн танилсуулха. Үгын нуури соо тодо бэшэ түргэн аялгануудые, үгын һүүлдэ тодо бэшэ **ээ, эй** аялгануудые бэшэхэ дүримдэ анхарал табигдаха. Үгын үндэһэн ба суффикс тухай түрүүшын ойлгосо абаха болоно.

Хэлэлгын хубинууд тухай ойлгосонууд хоёрдохи класстаа эхилжэ үгтэнэ. Хэлэлгэ сооһоо **Хэн? Юун? Юу хэнэб? Ямар?** г.м. асуудалда харюусаһан үгэнүүдые оложо нурулга хадаа юумэ, шанар тэмдэг, үйлэ нэрлэһэн үгэнүүдтэй танилсуулна.

Дүрбэдэхи классай нурагшад хэлэлгын хубинуудай (юумэнэй нэрэ, тэмдэгэй нэрэ, глагол) бусад формонуудтай танилсаха. Нурагшад юумэнэй нэрэнүүдые падежнүүдтэ хубилгажа нураха. Падежнүүдые асуудалаарнь илгаруулжа нураха. Падежэй залгалтануудтай танилсуулхадаа, дүримүүдые нь ойлгуулаад, зүбөөр бэшүүлжэ нургаха. Юумэнэй нэрэ үзэлгэтэй хамта хойнонь дахуул үгэнүүдые хэрэглэхэ дүршэлтэй болгохо. Дахуул үгэнүүдые текст сооһоо оложо, мэдүүлэлнүүдые зохёоходоо, юумэнэй нэрэнүүдэй хойно таараха дахуул үгэ хэрэглэжэ нураха болоно.

Бэшэ хэлэлгын хубинууд (тэмдэгэй, тоогой, түлөөнэй) тон тобшохоноор ойлгуулагдаха. Эдэниие хэлэлгэ сооһоо оложо, аман ба бэшэмэл хэлэлгэдэ зүбөөр хэрэглэжэ нураха. Түлөөнэй нэрэһээ гансал нуурай түлөөнэй нэрэтэй танилсуулха.

Тус классай нурагшад глагол тухай 3- дахи класста ойлгоһоноо үргэдхэхэ болоно. Глаголой нуури ба залгалтын аялгануудые бэшэхэ дүрим дабтажа, саашань глаголой гурбан сагууд тухай ойлгуулха.

Дахуул үгэнүүд, частицанууд, союзуудые эхин классуудта тусгаар үзэхэгүй.

III. Мэдүүлэл.

Эхин классуудай нурагшад иимэ гурбан янзын мэдүүлэлнүүдые ойлгожо абаха: 1) мэдүүлэлэй янзанууд: юрэ хөөрэхэн, асууһан, шангадхаһан мэдүүлэлнүүд тухай; 2) мэдүүлэлэй гэшүүд тухай; 3) мэдүүлэл соохи үгэнүүдэй удхын холбоо тухай. Эдэ мэдээнүүдтэй нурагшад дүрбэн жэлэй туршада танилсаха болоно.

Дүрбэдэхи классай нурагшад юрын гэшүүд (нэмэлтэ, элирхэйлэгшэ, ушарлагша) гэхэн терминүүдтэй танилсажа, мэдүүлэл сооһоо шухала ба юрын гэшүүдые илгажа шадаха, нэгэ түрэл ба нэгэ түрэл бэшэ гэшүүдые ойлгожо абаха. Бүхы дүрбэн классуудта үзэгдэһэн мэдүүлэлнүүдые нурагшад хэлэлгэ ба бэшэлгэдээ хэрэглэжэ шадаха дүршэлтэй болохо ёһотой.

Шудалан үзэжэ байгаа грамматикын ба орфографиин дүримүүдые үхибүүдэй ойлгодог, һанамжаяа тайлбарилжа, тобшолол хэжэ шададаг болохо гэхэн эрилтэ программа соо табигдана.

Хэлэлгын хубинууд (50ч)

Хэлэлгын хубинууд: юумэнэй нэрэ, тэмдэгэй нэрэ, глагол, дахуул үгэнүүд.

ЮУМЭНЭЙ НЭРЭ (20ч). Юумэнэй нэрын удха шанар ба асуудалнууд. Юумэнэй нэрын нэгэнэй ба олоной тоо. Мэдүүлэл соо ондоо үгэнүүдтэй холболдожо, юумэнэй нэрын хүүл залгалтанууды абадаг тухай ойлгосо (асуудануудаар). Дахуул үгэнүүды зүбөөр хэрэглэхэ дадалтай болохо.

ТҮЛӨӨНЭЙ НЭРЭ (5ч)

ГЛАГОЛ (8ч). Глаголой удха шанар ба асуудалнууд. Глаголой хуури ба залгалта тухай юрэнхы ойлгосо үгэхэ.

Мэдүүлэл соо глаголнууды зүбөөр хэрэглэжэ хураха. Адлирхуу ба харша удхатай үгэнүүд. Глаголнууды хэлэлгэ соо, бэшэлгэдэ хэрэглэжэ хураха.

Морфологическа шүүлбэри хэхэ дадалтай болохо.

ТЭМДЭГЭЙ НЭРЭ (5ч). Тэмдэгэй нэрын удха шанар ба асуудал. Тэмдэгэй нэрэнүүды хэлэлгэ соо, бэшэгтэ хэрэглэжэ хураха. Текст, шүлэг сооһоо тэмдэгэй нэрэнүүды оложо шадаха.

ТООГОЙ НЭРЭ (5ч)

НАРЕЧИ (5ч)

Мэдүүлэл (9ч).

Хоёрдохи класста үзэһэнөө дабталга. Юрэ хөөрэхэн, асууһан, шангадхаһан мэдүүлэлнүүд. Мэдүүлэлэй шухала гэшүүд: нэрлүүлэгшэ ба хэлэгшэ гэхэн терминтэй танилсалга, мэдүүлэл сооһоо илгажа хураха.

. Мэдүүлэлэй юрын гэшүүд тухай юрэнхы ойлгосотой болохо. Удхаараа холбоотой паар үгэнүүды илгажа, үзэһэн грамматическа формонууды хэрэглэн, мэдүүлэл зохёожо, тэрэнэ дэлгэрэнгы болгохо шадабаритай болохо.

Синтаксическа шүүлбэри хэхэ дадалтай болохо.

Үзэһэнөө дабталга (5ч)

Планируемые личностные, метапредметные и предметные результаты освоения конкретного учебного предмета

Буряад хэлээр шадабари (предметные результаты):

- аялгануудай нугарал тухай ойлгосотой болохо
- ии - ы, ээ- эй аялган үзэгүүдэй бэшэлгэ тухай мэдэхэ;
- үгын анхан хуурида б, л, м, р хашалгануудай удаа тодо бэшэ аялганай бэшэгдэхэ тухай;
- үгэнүүдэй бии бололго тухай, үгын бүридэл тухай суффикс, залгалта, анхан хуури, гараһан хуури;
- зөөлэн хууритай абтаһан үгэнүүдэй хүүлэй аялган үзэг бэшэхэ тухай;
- юумэнэй нэрын падежнууды ба тэдэнэй удха, үүргэ мэдэхэ;
- дахуул үгын үүргэ, тэрэнэй бэшэлгэ мэдэхэ;
- тэмдэгэй нэрын мэдүүлэл соо дүүргэдэг үүргэ тухай;
- үйлэ үгын мэдүүлэл соо дүүргэдэг үүргэ тухай
- үйлэ үгын түхэлэй бии болоходо аялганууды бэшэхэ тухай;
- үйлэ үгын сагууд: (мүнөө, үнгэрһэн, ерээдүй), тэдэнэй хэлэлгэ соохи үүргэ тухай;
- хуряангы ба дэлгэрэнгы мэдүүлэлнүүд тухай;
- мэдүүлэлэй юрын гэшүүд тухай;
- бодомжолһон түхэлтэй текст тухай;
- текстээр фразеологимууд, омонимууд тухай;
- хэрэгэй саарһа, бэшэг бэшэхэ тухай.

Үхибүүнэй өөрын хүгжэлтын дүүнгүүд (личностные результаты):

- өөрынгөө сэдхэлэй байдал түрэл хэлэн дээрээ хэлэхэ;
- оршон тойронхи байгаалиин, тиихэдэ хажуудахи хүнүүдэйнгээ байдал ойлгохо, тэдээндэ өөрынгөө хандаса, хүнүүдые дэмжэһэнээ, тэдээндэ тухалханаа түрэл хэлэн дээрээ харуулха;
- өөрынгөө хэлэ уран, баян, тодо, сэбэр болгохоёо оролдохо;
- тоонтодоо, түрэл орондоо дуратай байханаа, өөрынгөө хандаса харуулха;
- уншаха, харилсаха дуратай байха;
- бэшэхэ шадабаритай байха, буулгажа бэшэхэ, шагнажа абаад бэшэхэ, өөрөө зохёон бэшэхэ;
- өөрынгөө сэдхэлэй байдал тухай, тиихэдэ үзэһэн юумэнууд тухайгаа бэшэжэ (эссе жанрын түхэлөөр) харуулха;
- түрэл хэлээ шудалха эрмэлзэлтэй байха;
- өөрынгөө хэһэн ажал сэгнэжэ шадаха.

Бээ гурымшуулаад ябаха шадабари (регулятивные УУД):

- өөрөө хэшээлэй тема хэлэхэ, зорилгыень табиха;
- багшатаяа сугтаа хуралсалай проблемнэ асуудал яажа шийдхэхэ тухайгаа хөөрэлдэн, тусхай түсэб табиха;
- өөрынгөө хэжэ байһан үйлэнүүдые түсэбэй, алгоритмын үйлэнүүдтэй тааруулха, зэргэсуулхэ, тиин өөрынгөө ажаябуулга шалгаха, сэгнэхэ, зүб болгохо;
- өөрынгөө, ондоо хүнүүдэй, классайнгаа ажал тусхай критеринүүдээр шалгаха, хэр зэргэ шадабаритай болобобиб гэжэ элирүүлжэ хураха, критеринүүдые зохёохо;

Оршон тойроние шудалха шадабари (познавательные УУД):

- дамжуулагдаһан мэдээсэлнүүдэй янза (виды информации) ойлгохо; юун тухай хэлэгдэнэб, удхань амар бэ, идеянь ямар бэ?
- олон ондоо янзын уншалга хэрэглэхэ;
 - ондо ондоо түхэлтэй текстнууд (текст, схема, таблица, зураг) сооһоо өөртөө мэдээсэл олохо;
 - үгөөр хэлэгдэһэн ойлгосо схемэ, таблица, модель болгохо, тиин һөөргэнь модель соо харуулаатай ойлгосо үгөөр хэлэхэ;
 - анализ, синтез хэхэ;
 - шалтагаан хойшолон хоёрой хоорондохолбоо харуулха, тодорүүлэн зохёон тогтоохо;
 - бодомжолхо.

Харилсаха шадабари (коммуникативные УУД):

- хэлэлгын зорилгоһөө дулдыдуулан өөрынгөө һанал бодол амин ба бэшэгэй хэлэн дээрэ харуулха;
- хэлэхэ, харилсаха зорилгоһоо үндэһэлэн, хэрэгтэй сагта монолог үг, али диалог хэрэглэжэ шадаха;
- өөрынгөө һанал бодол, һанамжа хэлэжэ, баталжа шадаха;
- хүнүүдэй хэлэһые шагнаха, ойлгохо, тиин өөрынгөө һанал бодол хубилгахаяа бэлэн байха;
- ажаябуулга эмхидхэхэдэ, хөөрэлдэжэ, хоорондоо хэлсэжэ, нэгэ һанал бодолдо ерэхэ;
- асуудалнуудые табиха.

Нуралсалай жэлэй һүүлдэ 4- дахи классай нурагшад нимэ мэдэсэ ба дүршэлтэй болоһон байха:

– аялганай тааралдал, һубарил ба нугаралые, үгын һуури ба залгалтые, үндэһэн ба суффиксые, үзэһэн хэлэлгын хубинуудые, мэдүүлэлэй шухала ба юрын гэшүүдые.

Нурагшад нимэ шадабаритай болохо:

- багшын уншажа үгэхэдэ, 50– 70 үгэтэй текстые алдуугүйгөөр, сэбэр гоёор бэшэхэ;
- үгын һүүлэй **ээ- эй, ээ- өө** аялгануудые зүбөөр хэрэглэхэ;
- юумэнэй нэрэнүүдые олоной тоодо зүбөөр хэрэглэхэ;
- тэмдэгэй нэрэнүүдые хэлэлгэ соогоо зүбөөр хэрэглэхэ;
- мэдүүлэлнүүдэй һүүлдэ асууһан ба шангадхаһан тэмдэгүүдые зүбөөр табижа шадаха;
- интонаци баримталан, мэдүүлэлнүүдые илгаха;
- мэдүүлэл сооһоо шухала гэшүүдые оложо шадаха;
- багшын уншажа үгэһэн текстдэ түсэб өөрөө табяад (50-60үгэтэй), һургалгын изложени бэшэхэ
- багшын хэлэжэ үгэһэн темэдэ гү, али хараһан, дуулаһан юумэн тухайгаа богонихон сочинени бэшэжэ шададаг болохо.

ДҮРИМӨӨР ШАЛГАГДАХАГҮЙ ҮГЭНҮҮД

Аляһан, амбаар, базаар, баллуур, баржыха, бишыхан, гулабхаа, гүрөөһэн, гүбээ, дальбараа, долёобор, жалжагы, жиихэ, жараахай, замбуулин, зомгоол, игаабари, лимбэ, мангир, мүнөөдэр, наришхан, ниислэл, нягта, найрамдал, онгосо, ооһор, омоли, пүсхэгэр, сухаари, сагаалган, тармуур, таабай, түрүүлэгшэ, улаалзай, үбгээжөөл, үгэрсэ, үндэһэн, хандагай, хюмһан, һаалишан, һархяаг, шишдам, шишраг, эрбээхэй, элжэсэн, ээрсэг, ээзгэй, юрөөл, юртэмсэ, ямаан.